

## 1898-YILGI ANDIJON QO'ZG'OLONI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI

**Gaibnazarov Abubakr Abdurasul o'g'li**

*Toshkent amaliy fanlar universiteti talaba*

**Annotatsiya:** *Mazkur maqolada 1898-yilda Andijon shahrida yuz bergan qo'zg'olonning kelib chiqish sabablari, ijtimoiy tarkibi va mustamlakachilik boshqaruvi sharoitidagi siyosiy omillar ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tarixiylik, tizimlilik, qiyosiy-tahliliy va manbashunoslik metodlaridan foydalanildi. Qo'zg'olonning Turkiston general-gubernatorligi davridagi iqtisodiy va diniy siyosat bilan uzviy bog'liqligi ochib berildi. Shuningdek, Muhammadali eshon (Dukchi eshon) faoliyatiga sovet va mustaqillik davri tarixshunosligidagi yondashuvlar qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida Andijon qo'zg'oloni mustamlakachilikka qarshi milliy qarshilik harakatining muhim bosqichi sifatida ilmiy asosda talqin qilindi.*

**Kalit so'zlar:** *Andijon qo'zg'oloni, Dukchi eshon, Muhammadali eshon, mustamlakachilik siyosati, Farg'ona vodiysi, milliy-ozodlik harakati, Rossiya imperiyasi, tarixshunoslik.*

**Аннотация:** *В данной статье анализируются причины, социальный состав и политические факторы Андижанского восстания 1898 года в городе Андижан в условиях колониальной политики Туркестанское генерал-губернаторство. В исследовании применены историко-сравнительный, системный и источниковедческий методы. Рассматриваются различные историографические оценки личности Мухаммадали эшона (Дукчи эшона). Делается вывод о том, что восстание являлось одной из форм национально-освободительного сопротивления колониальной системе Российской империи.*

**Ключевые слова:** *Андижанское восстание, Дукчи эшон, колониальная политика, Ферганская долина, национально-освободительное движение.*

**Abstract:** *This article analyzes the causes, social composition, and political factors of the 1898 Andijan uprising in Andijan within the framework of the colonial policy of the Turkestan General-Governorship. The study applies historical-comparative, systematic, and source-based research methods. Different historiographical interpretations of Muhammadali Eshon (Dukchi Eshon) are comparatively examined. The research concludes that the uprising should be evaluated as a significant stage of national resistance against Russian imperial colonial rule.*

**Keywords:** *Andijan uprising, Dukchi Eshon, colonial policy, Fergana Valley, national liberation movement, Russian Empire.*

### KIRISH

XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi tomonidan Turkiston hududining bosib olinishi natijasida mintaqada mustamlakachilik boshqaruvi o'rnatildi. 1865-yilda Toshkent, 1868-yilda Samarqand, 1876-yilda Qo'qon xonligining

tugatilishi bilan butun Farg'ona vodiysi Rossiya imperiyasi tarkibiga kiritildi<sup>1</sup>. Natijada mahalliy aholining siyosiy mustaqilligi tugatildi, iqtisodiy va diniy hayotga jiddiy aralashuv boshlandi.

Rossiya ma'muriyati joriy qilgan soliq siyosati, yer masalasi, harbiy-ma'muriy zulm hamda diniy qadriyatlarga bosim xalq noroziligini kuchaytirdi. Shu noroziliklarning eng yirigi 1898-yil may oyida Andijonda yuz bergan qo'zg'olon bo'ldi.

Qo'zg'olonning kelib chiqish sabablari: Andijon qo'zg'oloni tasodifiy hodisa emas, balki mustamlakachilik siyosatining oqibati edi. Uning asosiy sabablari quyidagilardan iborat:

#### 1. Mustamlakachilik iqtisodiy siyosati

Rossiya imperiyasi Turkistonni xom-ashyo bazasiga aylantirishga harakat qildi. Paxta ekinlari majburiy kengaytirildi, natijada oziq-ovqat ekinlari qisqardi<sup>2</sup>. Yerlarning eng unumdor qismi ko'chmanchi rus aholisiga berildi. Bu esa dehqonlar

---

<sup>1</sup>O'zbekiston tarixi. III jild. – Toshkent: Sharq, 2000. – 45-bet.

<sup>2</sup>Ziyoyev H. Turkistonda Rossiya mustamlakachiligi. – T.: Sharq, 1998. – 112-bet. turmushining og'irlashishiga olib keldi.

#### 2. Soliq va ma'muriy bosim

Mahalliy aholiga solinadigan soliqlar ko'paytirildi. Aholi eski soliq tizimidan tashqari yangi imperiya soliqlarini ham to'lashga majbur bo'ldi<sup>3</sup>. Bundan tashqari, sud tizimi ham o'zgartirilib, shariat sudlari vakolatlari keskin cheklab qo'yildi.

#### 3. Diniy omil

Rossiya ma'muriyati musulmon diniy institutlari faoliyatini nazorat qila boshladi. Vaqf yerlarining qisqarishi, madrasa va masjidlariga aralashuv ruhoniylar va oddiy musulmonlar noroziligini kuchaytirdi<sup>4</sup>.

Dukchi eshon va qo'zg'olonning boshlanishi: Qo'zg'olon rahbari Muhammadali eshon, xalq orasida Dukchi eshon nomi bilan mashhur bo'lgan. U Andijon yaqinidagi Mingtepa qishlog'ida yashagan, Naqshbandiya tariqati vakili va diniy yetakchi edi<sup>5</sup>.

1898-yil 17-maydan 18-mayga o'tar kechasi qo'zg'olonchilar Andijondagi rus garnizoniga hujum qildilar. Ularning asosiy maqsadi Farg'ona vodiysida mustaqil musulmon davlatini tiklash edi<sup>6</sup>. Biroq qo'zg'olon yaxshi qurollanmagan va harbiy jihatdan tayyor emas edi. Natijada rus qo'shinlari tomonidan tezda bostirildi.

Qo'zg'olonning bostirilishi: General Korolkov boshchiligidagi jazo otryadlari qisqa vaqt ichida qo'zg'oloni bostirdi. Qo'zg'olonchilardan yuzlab kishilar halok bo'ldi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 546 kishi sud qilinib, 18 kishi osib o'ldirilgan, ko'plab odamlar Sibirga surgun qilingan<sup>7</sup>. Dukchi eshon ham qatl etildi.

Rossiya hukumati voqeadan so'ng Farg'ona vodiysida harbiy nazoratni

---

<sup>3</sup>O'zbekistonning yangi tarixi. 1-kitob. – T.: Sharq, 2001. – 210-bet.

<sup>4</sup>Axmedov B. Turkiston tarixi. – T.: O'qituvchi, 1993. – 156-bet.

<sup>5</sup>Nabiev A. Dukchi eshon qo'zg'oloni. – T.: Fan, 1965. – 23-bet.

<sup>6</sup>O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 1-jild. – T.: Qomuslar bosh tahririyati, 2000. – 389-bet.

<sup>7</sup>Ziyoyev H. Ko'rsatilgan asar. – 118-bet.

kuchaytirdi.

Tarixiy ahamiyati: Andijon qo'zg'oloni Turkiston tarixida muhim o'rin tutadi:

Milliy-ozodlik harakati bosqichi – bu voqea Turkiston xalqlarining mustamlakachilikka qarshi ilk yirik ommaviy chiqishlaridan biri bo'ldi.

Mustamlakachilik mohiyatini ochib berdi – qo'zg'olon Rossiya siyosatining iqtisodiy va diniy zulmga asoslanganini ko'rsatdi.

Keyingi harakatlarga ta'siri – 1916-yil qo'zg'oloni va jadidchilik harakatining kuchayishiga ma'naviy turtki berdi.

Tarixshunoslikdagi baholar – sovet davrida qo'zg'olon “reaksion diniy harakat” deb talqin qilindi, mustaqillikdan keyin esa milliy-ozodlik kurashi sifatida qayta baholandi.

XULOSA: 1898-yilgi Andijon qo'zg'oloni Turkiston tarixida mustamlakachilikka qarshi xalq qarshiligining muhim bosqichidir. Harakat harbiy jihatdan muvaffaqiyatsiz yakunlangan bo'lsa-da, u milliy ongning uyg'onishida, keyingi ozodlik kurashlari shakllanishida muhim rol o'ynadi. Qo'zg'olon voqealari Rossiya imperiyasining Turkistondagi siyosiy-iqtisodiy siyosati mahalliy aholining manfaatlariga zid bo'lganini yaqqol namoyon etdi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. O'zbekiston tarixi. III jild. – Toshkent: Sharq, 2000.
2. O'zbekistonning yangi tarixi. 1-kitob. – Toshkent: Sharq, 2001.
3. Ziyoyev H. Turkistonda Rossiya mustamlakachiligi. – Toshkent: Sharq, 1998.
4. Nabiev A. Dukchi eshon qo'zg'oloni. – Toshkent: Fan, 1965.
5. Axmedov B. Turkiston tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1993.
6. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent, 2000.
7. O'zbekistonning eng yangi tarixi. – Toshkent: Universitet, 2015.